

Впродовж останніх років широке розповсюдження отримують ідеї автономії навчання і порушується питання щодо необхідності збільшення ступеня автономії у вузах та школах (І. Л. Бім; Г. М. Бурденюк, Т. В. Караєва, Н. Ф. Коряковцева, О. О. Леонтєв, Е. С. Маркова, О. С. Полат, Г. С. Пригін; В. В. Сафонова, О. Н. Соловова, Т. Ю. Тамбовкіна; О. Б. Тарнопольський; Dr. Albert, H. Holec; L. Dickinson; D. Little; C. Nodari; D. Nunan; M. Prokop; P. Bimmel; H.-J. Krumm; U. Rampillon; A. Scharle, J. Trim; A. Wenden, D. Wolff та інші).

Проте, не дивлячись на те, що в останні двадцять років тема автономного навчання іноземних мов знаходиться в центрі наукових досліджень і дискусій, чимало проблем формування автономії студентів немовного вузу залишаються дослідженими не повною мірою. Внаслідок цього і відсутність належної кількості спеціально розроблених підручників та посібників для розвитку автономії в навчальній іншомовній діяльності. Більшість студентів не володіють необхідними навчальними стратегіями для вивчення іноземної мови як це передбачається навчальною автономією.

Тому об'єктом нашого дослідження є автономне навчання іноземним мовам. А предметом - процес організації автономного навчання іноземним мовам студентів немовних спеціальностей. Мета полягає у навчанні студентів немовних вузів англійської мови на основі навчальної автономії.

На підставі аналізу літературних джерел (О. Б. Бігич, Т. Ю. Тамбовкіна, О. Б. Тарнопольський, D. Little, A. Scharle, A. Wenden) визначено, що навчальна автономія є особливим феноменом, що характеризується особистісною внутрішньою незалежністю студентів, готовністю і здатністю самостійно приймати рішення під час виконання продуктивної навчальної діяльності, планувати, оцінювати, корегувати, удосконалювати й нести відповідальність за її результати в контексті професійного становлення.

Педагогічний словник під редакцією С. У. Гончаренко визначає автономію як встановлення норм (правил) для самого себе. Суб'єктом автономії може бути як особистість, так і група людей; у школі такою групою може бути об'єднання кількох учнів для розв'язання певного завдання; шкільний клас, орган учнівського самоврядування або учнівська організація. Сферою, яка особливо сприяє розвитку автономії молоді, є позакласна й позашкільна робота, а також діяльність учнівських організацій [6: 13].

Словник А. С. Хорнібі пояснює автономію як право на самоврядування та свободу [7: 52]. Але таке визначення не є повним і не може вважатися достатнім для розуміння автономії щодо процесу навчання іноземних мов.

О. М. Соловова розглядає автономію як основу для створення таких умов навчання, під час яких кожен дорослий учень може вибудувати власну навчальну траєкторію, виходячи зі своїх реальних потреб, а також можливостей того навчального середовища, в якому він знаходиться. Автономія – це, перш за все, рівна відповідальність студентів і педагогів за результати своєї праці, коли студент має право вибирати, що, як і з ким вчити, як звітувати за результат, а навчальний заклад надає йому це право, одночасно обумовлюючи і весь ступінь відповідальності за дотримання передбачених договором обов'язків, термінів, об'єму виконання робіт, а також наслідку порушення встановлених і узгоджених правил [3: 36-37].

Одна з провідних російських теоретиків з питань організації самостійної роботи з іноземної мови, Н. Ф. Коряковцева визначає автономію суб'єкта навчання як «здатність суб'єкта самостійно здійснювати свою навчальну діяльність, активно й свідомо керувати нею, забезпечувати її рефлексію й корекцію, накопичувати індивідуальний досвід, відповідально та незалежно приймати кваліфіковані рішення щодо навчання у різних навчальних контекстах при певному ступені незалежності від викладача» [2: 12].

На Заході широко відомий метод "Silent Way", розроблений Калемом Гатенью. Цей метод характеризується проблемно-пошуковим підходом до організації навчання. К. Гатенью вважав, що в учнів слід розвивати самостійність, автономію і відповідальність, вони повинні співпрацювати один з одним у процесі виконання мовних завдань. Вчитель же повинен лише дати імпульс до пошуку на початку уроку, відводячи на своє мовлення лише 10 % навчального часу і виділяючи решту часу для мовленнєвої діяльності учнів (звідси і назва методу). Але відзначимо, що у вітчизняній методиці цей метод критикується за нерациональні витрати часу на пошук рішення, яке вчитель може повідомити буквально за хвилину. Однак не можна не погодитися, що сама ідея надання більшої самостійності учням і зменшення мовленнєвої активності вчителя досить продуктивна і безпосередньо пов'язана з вже добре відомою сьогодні технологією автономного навчання.

На наш погляд, процес автономного навчання іноземної мови студента доцільно розглядати як освітню технологію, що забезпечує формування мовної, мовленнєвої, соціолінгвістичної компетенції особистості у зв'язку з її стратегічною компетенцією та з урахуванням її психологічних якостей. Тому, розглядаючи умови, необхідні для організації автономного навчання, Г. В. Сорокових виокремлює два моменти: психологічну готовність та бажання учнів відправитися в «автономне плавання» і прагнення викладача організувати і спрямовувати їх діяльність; здатність студентів діяти залежно від власних внутрішніх мотивів та цілей, а не нав'язаних зовні; здатність викладача створити необхідні умови для автономного навчання і правильно визначити своє місце у цьому процесі. Перш за все, більшості студентів доволі складно усвідомлювати свої бажання, формулювати кінцеву мету і планувати конкретні завдання, вирішення яких призводить до досягнення мети. Особливе значення має атмосфера доброзичливості, довіри, взаємодопомоги і творчості, яка створюється і підтримується викладачем іноземної мови [4: 78].

Розвиток автономії учнів, за О. Б. Тарнопольським, обіймає декілька взаємопов'язаних ступенів. Перший ступінь передбачає розвиток вмінь вчитися самостійно, тобто самостійно оволодівати іноземною мовою і спілкуванням нею. Головною метою є формування в студентів оптимальних навчальних стратегій (learning strategies). Студент сам ухвалює рішення щодо стратегій для досягнення своїх цілей, щодо розподілу свого часу, контролю процесу навчання. Другий ступінь пов'язаний з поняттям самодоступ (self-access), під яким розуміється самонавчання іноземної мови, яке проходить індивідуально або у співпраці з іншими студентами за допомогою навчальних ресурсів (підручник, інтернет, комп'ютерні програми, відеоматеріали та ін.). Існують навіть спеціальні навчальні ресурсні центри (self-access centers), де можна отримати консультації, скористатися програмним забезпеченням, розробленим за спеціальними методиками. Такі центри надають нові можливості щодо самостійної роботи та мотивації користувачів мови до опосередкованого засвоєння знань через мову, яка вивчається, і яка є відтворенням культури народу. Третій ступінь охоплює автономну творчу діяльність, при якій «студенти самостійно вирішують проблемні творчі завдання засобами мови, яку вони вивчають. Така діяльність не має обмежень, може пронизувати весь навчальний процес і залежить лише від кількості творчих завдань проблемного характеру, що пропонуються студентам в цьому процесі» [5: 91-92]. Автономна творча діяльність, за Т. В. Караєвою, визначається як особистісна внутрішня незалежність студента, готовність та здатність

самостійно приймати рішення (на основі життєвого досвіду) в процесі виконання продуктивної навчальної діяльності (творчих навчальних завдань проблемного характеру), планувати, оцінювати, корегувати, вдосконалювати свої дії, нести відповідальність за їх результати у процесі безперервного навчання з метою самовдосконалення професійних умінь (у тому числі умінь, пов'язаних з іншомовною професійною комунікацією [1: 18].

Необхідно відзначити, що в навчальному процесі передбачаються різні рівні автономії. Ці рівні було виокремлено О. Б. Тарнопольським (2001 р.) під час проведення різних форм навчальної діяльності: 1) рівень повної підпорядкованості викладачеві, коли він повністю організує та контролює процес (нульовий рівень автономії – *teacher-dependent part*); 2) перший рівень або рівень групової автономії, коли організації, виконавці та контролюючі функції перекладаються головним чином на групу, міні-групу або пару студентів, які працюють разом (роль викладача консультативна, а студенти самі визначають цілі та засоби їх реалізації у роботі); 3) другий рівень автономії, або рівень індивідуальної автономії, коли всі вищезазначені функції виконуються кожним студентом окремо, а викладач лише відіграє роль консультанта, помічника, «живого словника», тобто *teacher* перетворюється в *facilitator*. Безумовно, спочатку втручання викладача, його підказки, вказівки, що направляють, необхідні, але в міру розвитку автономності студента вони все далі відходять, і сам викладач відступає на задній план. Студент отримує можливість самостійно приймати рішення щодо вибору цілей, задач, змісту і методів навчання [12].

Зауважимо, що вибір цілей, змісту і методів у всіх суб'єктів навчального процесу ніколи не може співпадати повністю через відмінність інтересів і планів на майбутню професійну діяльність. Тому вважається, що аудиторна робота повинна базуватися на автономії першого і другого рівнів, а позааудиторна робота – на другому і третьому. Виконання домашньої роботи і підготовка до наступного заняття пов'язані з обговоренням в аудиторії (рівень групової автономії), тоді як оволодіння вміннями, визначеними пріоритетними мають самостійний творчий характер і залежать лише від конкретного студента. Тому сам студент має повну автономію у проведенні власної пізнавальної діяльності, що, однак, не виключає консультацію і допомогу викладача та інших студентів у разі потреби [9: 4].

На третьому рівні автономії часто впроваджується такий вид роботи, як проектні завдання (*project work*), які стимулюють розвиток навичок автономного навчання (*autonomous learning*). Ми беремо до уваги положення, що проектна методика розвиває творчий потенціал студента, підвищує рівень його самооцінки, забезпечує комплексний розвиток комунікативної компетенції. Подібні методичні можливості проектного методу повністю співпадають з вимогами, що пред'являються до навчання іноземних мов на сучасному етапі і відображені у новітніх програмах з іноземних мов, а саме: оволодіння іноземним міжкультурним спілкуванням засобом формування і розвитку міжкультурної комунікативної компетенції та її складових; формування в студентів здібності самостійно обирати саме ті мовні та мовленнєві прийоми, які є оптимальними для реалізації їх комунікативних намірів і відповідають соціопрагматичним нормам певної сфери спілкування.

Необхідно зауважити, що метод проектів знайшов широке впровадження в багатьох країнах світу, бо, ґрунтуючись на принципах комунікативного підходу, він дозволяє органічно інтегрувати знання студентів із різних галузей для вирішення однієї проблеми і дає студентам можливість застосовувати набуті знання з практики, генерувати при цьому нові ідеї, розвиваючи навички цільового і автономного навчання. Комунікативна орієнтованість проектного методу навчання іноземних мов дозволяє активно використовувати такі лінгвометодичні принципи комунікативного підходу, як: практична спрямованість; використання максимальної кількості каналів прийому і обробки інформації; розвиток мотивації студентів; розвиток навичок автономного навчання.

Проте проектному методу властиві і свої особливості, а саме: робота в малих групах з метою пошуку сумісного рішення поставленої творчої задачі з подальшим обговоренням запропонованих рішень; виконання завдань, що виходять за межі навчальної програми, які розвивають професійні навички студентів; природна інтеграція базових умінь та розвиток інтекультурної комунікативної компетенції.

При цьому проектний метод не припускає жорсткої алгоритмізації дій. Він передбачає творчий підхід, розвиток і вдосконалення навчальних технологій за певною логікою і принципами, що обумовлюють той або той підхід. Учені (Н. М. Хорушко, D. L. Fried-Booth) підкреслюють, що застосування проектного методу припускає використання «широкого спектру проблемних, дослідницьких і пошукових способів, чітко орієнтованих, з одного боку, на реальний практичний результат, значущий для студента, а з іншого, на розробку проблеми в цілому, з урахуванням різних чинників і умов її вирішення та інтерпретації результатів» [8: 16; 10: 11]. Відтак, можна стверджувати, що теми і завдання для проектної роботи не обов'язково повинні відповідати робочому плану. Вони можуть бути взяті з реального життя. Всі форми і об'єкти життя, їх взаємини - як в аудиторії, так і за її межами - заслуговують уваги і можуть стати предметом проектної роботи. В ході виконання проекту його ідея перетворюється на робочий інструмент, який визначає підтему, завдання, зони пошуку інформації, сприяє побудові гіпотези щодо результатів проектної роботи. Виконання проектної роботи має циклічний характер: збір і аналіз матеріалів за певною темою призводить до розвитку нових проектних ідей. Ознайомлення з новими дослідницькими методами і технікою розширює комунікативну компетенцію студентів, стимулює пізнавальну діяльність [10: 216].

Для досягнення визначеної мети під час проектної роботи студенти виконують різноманітні практично-орієнтовані завдання, використовуючи різні канали отримання інформації. Вони активно розвивають комунікативні навички, працюючи як самостійно, так і в малих групах. Проектний метод може використовуватися при роботі на заняттях і під час позааудиторної роботи, оскільки він є розвиваючою особово-орієнтованою технікою навчання. На початку студенти визначають зміст майбутнього проекту та складають попередній план роботи над проектом [8: 16].

Для більшості проектів характерні такі етапи: 1) визначення основної проблеми і обговорення можливих варіантів її розв'язання; 2) збір матеріалів за темою, обговорення отриманих результатів. На цьому етапі студенти проводять інтерв'ю, здійснюють записи, збирають матеріал на різних носіях. Доцільно відзначити, що тут вони комбінуватимуть і використовуватимуть різні уміння - читання, письмо, говоріння та аудіювання - в реальних ситуаціях. На цьому етапі реалізуються деякі додаткові уміння: розпізнавання елементів мови, формулювання гіпотез про зміст повідомлення (прогнозування) та їх перевірка. Ці процеси обумовлені необхідністю розуміти і використовувати іноземну мову; 3) презентація отриманих результатів [11: 82].

Створення проекту передбачає застосування таких видів роботи:

1) групові завдання, спрямовані на збір матеріалів. Студенти можуть працювати індивідуально, в парах або групах, в аудиторії або за її межами. Їх завдання можуть включати проведення досліджень, інтерв'ю, пошук даних за темою - на цьому етапі використовуватимуться всі уміння;

2) оформлення письмових матеріалів - анкет, карт та інших матеріалів, необхідних для збору відомостей;

3) пред'явлення інформації - читання записів і пояснень, що стосуються наочного матеріалу, дискусії;

4) оформлення результатів проектної роботи. На цьому етапі активно використовуються обговорення, дискусії, уточнення отриманих результатів.

Хоча процес навчання і набуття досвіду в ході виконання проектною роботи дуже важливий, не менш важливим є сам результат, оскільки в традиційній теорії навчання результат означає «розширення базових знань, тренування умінь і навичок, які можна згодом перевірити і оцінити» [11: 90]. У свою чергу, в контексті проектною роботи, результат виступає як невід'ємна частина процесу, що впливає на самооцінку студентів і сприйняття ними довкілля, результат імплікує подальші можливості самонавчання [10: 6].

Наводимо приклад проекту, який проводився на II курсі на заняттях з англійської мови наприкінці тематичного модуля "Travelling". Інструкція: Ви представник туристичної фірми у Великобританії. Ви повинні переконати Ваших клієнтів обрати подорож до однієї з країн, що пропонує Ваша фірма. Для того, щоб Ваша промова була переконливою, використайте рекламні буклети, фотографії, слайд-шоу.

Готуючись до презентації студенти збирають матеріал щодо географічного положення країни; клімату, погоди, населення, міст; політичного устрою країни; її державної символіки. Для презентації підбираються яскраві фотографії з видами країни, карта Великобританії, представляється прапор країни (Union Jack), національний гімн (God Save the Queen), демонструються національні емблеми Англії, Шотландії, Уельсу. Деякі слайди можуть вміщувати інформацію у вигляді тексту чи поетичних творів. Показ слайдів повинен супроводжуватися анімаційними ефектами та текстом. Бажано, щоб презентація закінчувалася тестом, який складається з питань за всією темою.

Представимо ще один приклад проекту, який можна рекомендувати для використання у навчальному процесі на I курсі економічних університетів наприкінці тематичного модуля "I am a student of Economic University". Це реклама одного із економічних університетів Великобританії. Інструкція: підготуйте проект за наступним завданням. Ви - представник одного з Університетів Великобританії. Ви виступаєте перед майбутніми студентами і повинні переконати їх, що ваш Університет - один з найкращих і найпопулярніших у країні, і вони обов'язково повинні вчитися тільки у ньому. Для того, щоб Ваша промова була переконливою, використайте рекламні буклети, фотографії, слайд-шоу.

Пошуково-дослідницький проект передбачає ознайомитись з системою освіти Великобританії. За допомогою матеріалів веб-сайту www.teachnz.govt.nz/environment/edusystem.html дізнайтеся, як виглядає типовий робочий день економіста/фінансиста із Великобританії. Підготуйте порівняльну таблицю типового робочого дня економістів Великобританії, США та України. Представте інформацію у вигляді схем, діаграм, таблиць. При створенні проектів студенти можуть не тільки представляти слайд-шоу, а й презентувати свої відеоролики, які вони знімають під час підготовки до презентації. Наприклад, студенти можуть брати інтерв'ю в українських економістів щодо їх освіти, місця роботи, типового робочого дня. Міні-відеофільми використовуються як зображальна наочність в аудиторії і часто завершують проект, підсумовуючи весь матеріал.

При оцінюванні проекту необхідно враховувати:

- якість запропонованого матеріалу;
- глибину проникнення в проблему;
- залучення знань з інших галузей;
- міжпредметні зв'язки;
- активність кожного учасника проекту;
- колективний характер прийнятих рішень;
- характер спілкування та взаємодопомоги в групі;
- уміння аргументувати, доходити певних висновків;
- культуру мовлення;
- використання наочності;
- естетику оформлення результатів проекту;
- уміння логічно і зв'язно відповідати на запитання опонентів.

Доцільно відзначити, що у проектній діяльності студенти використовують різноманітні форми і методи роботи, що свідчить про гнучкість мислення, розвиток креативності, самостійності та інтелектуальної активності майбутніх фахівців.

Проектна діяльність студентів дає змогу формувати такі особистісні якості, як уміння працювати в команді, нести відповідальність за ухвалені рішення, аналізувати результати діяльності, аргументувати і відстоювати свою точку зору, здатність йти на ризик для досягнення успіху, самостійність та інші властивості, що є необхідними для фахівця в умовах змагання та боротьби за досягнення кращого результату.

Таким чином, вивчення вітчизняних і зарубіжних джерел, а також досвід практичної діяльності дають змогу дійти висновку про те, що на сучасному етапі йде активний пошук шляхів вдосконалення організації роботи студентів на практичних заняттях з метою модернізації процесу викладання іноземних мов у вищій школі.

Ускладнення вимог до випускників вищих навчальних закладів і реалії життя ставлять перед викладачами завдання вивчати і впроваджувати в навчальну практику найбільш ефективні методики і технології, поєднувати традиційні й інноваційні методи у навчанні та організації роботи тих, хто навчається, творчо розвивати набутий практичний і теоретичний досвід викладання іноземних мов.

Перспективи подальших наукових розвідок у межах порушеної проблеми ми вбачаємо у дослідженні процесу формування професійної автономії викладача іноземної мови як активного суб'єкта навчального процесу.

Резюме. В статтю рассматривается проблема организации автономного обучения иностранным языкам студентов неязыковых специальностей. Рассмотрены особенности, условия и уровни автономного обучения студентов. **Ключевые слова:** автономное обучение, студенты неязыковых специальностей, иностранные языки.

Резюме. У роботі розглядається проблема організації автономного навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей. Розглянуто особливості, умови та рівні автономного навчання студентів. **Ключові слова:** автономне навчання, студенти немовних спеціальностей, іноземні мови.

Summary. Foreign language Autonomy learning management of non-linguistic students. The article discusses the problem of non-linguistic students' autonomy learning. The peculiarities, conditions and levels of autonomy learning have been analyzed. **Keywords:** autonomy learning, non-linguistic students, foreign languages.

Література

1. Караева Т. В. Методика навчання ділової мови з урахуванням рівня автономії студентів економічних спеціальностей: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. «Теорія та методика навчання» / Караева Тетяна В'ячеславівна // Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». – К., 2009. – 200 с.
2. Коряковцева Н. Ф. Автономия учащегося в учебной деятельности по овладению иностранным языком как образовательная цель // Иностранные языки в школе. – 2001. - № 1. – С. 9-14.
3. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: продвинутый курс / Е. Н.Соловова. – М.: АСТ: Астрель, 2008. – 272 с.

4. Сороковых Г. В. Программа-концепция формирования субъекта образования в процессе изучения иностранного языка в неязыковом вузе / Г. В. Сороковых. – М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2004. – 108 с.
5. Тарнопольский О. Б., Кожушко С. П. Методика обучения английскому языку для делового общения / О. Б. Тарнопольский, С. П. Кожушко. - К.: Ленвит, 2004. - 192 с.
6. Український педагогічний словник / Уклад. С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
7. Хорнби А. С. Толковый словарь современного английского языка для продвинутого этапа: специальное издание: в 2-х томах. – М.: Русский язык, 1982. – Т.1. – 510 с.
8. Хорушко Н. М. З досвіду використання проектної методики у викладанні англійської мови / Н. М. Хорушко // Іноземні мови. - 2002. - № 1. - С. 16-18.
9. Ягельська Н. В. Прийоми використання «Європейського мовного портфеля для економістів» у самостійній роботі з іноземної мови / Н. В. Ягельська // Іноземні мови. - 2004. - № 4. – С. 3-8.
10. Fried-Booth D. L. Project Work / Fried-Booth D.L. - Oxford University Press, 1990. – 90 p.
11. Haines S. Projects for the ELT Classroom. / Haines S. - Nelson, 1989. – 107 p.
12. Tarnopolsky O. The scale of learner autonomy: Three levels in an intensive English programme / O. Tarnopolsky // Independence. Newsletter of the IATEFL Learner Independence Special Interest Group. – 2001. – Issue 29. – P. 1-5.